

OLIM FITRATI: BADIY IJOD VA IJODKOR TABIATI (HOMIL YOQUBOV IJODI MISOLIDA)

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i03.028>

M.Asqarova
Qo‘qon davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek adabiyotshunosligining yirik vakillaridan biri Homil Yoqubovning ilmiy-ijodiy faoliyati, uning badiiy ijod va ijodkor tabiati haqidagi qarashlari tahlil etiladi. Olimning mumtoz va zamonaviy adabiyotga munosabati, xususan, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur hamda Oybek ijodiga oid ilmiy tadqiqotlari asosida adabiy meros, an‘ana, badiiy tafakkur va ijodkor shaxsiyati masalalari yoritiladi. Shuningdek, Yoqubovning adabiyotshunoslikdagi o‘rni, ilmiy merosining nazariy va amaliy ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: badiiy ijod, ijodkor tabiati, adabiy meros, an‘ana, realizm, lirika, obraz, Navoiy, Bobur, Oybek, adabiyotshunoslik, tanqid, g‘oyaviylik, badiiylik

SCIENTIST'S NATURE: ARTISTIC CREATION AND CREATIVE NATURE (IN THE EXAMPLE OF THE WORK OF KHAMIL YAKUBOV)

M.Askarova
Kokand State University

Abstract: This article analyzes the scientific and creative activity of one of the major representatives of Uzbek literary criticism, Khomil Yakubov, his views on artistic creativity and creative nature. The scientist's attitude to classical and modern literature, in particular, on the basis of his scientific research on the work of Alisher Navoi, Zahiriddin Muhammad Babur and Oybek, sheds light on the issues of literary heritage, tradition, artistic thought and creative personality. Also, the role of Yakubov in literary criticism, the theoretical and practical significance of his scientific heritage are revealed.

Keywords: artistic creativity, creative nature, literary heritage, tradition, realism, lyrics, image, Navoi, Babur, Oybek, literary criticism, criticism, idealism, artistry

XX asr o‘zbek adabiyotshunosligi taraqqiyotida muhim o‘rin tutgan olimlardan biri Homil Yoqubov hisoblanadi. U o‘zining serqirra ilmiy faoliyati, badiiy

tafakkurga chuqur yondashuvi hamda adabiy jarayonni tarixiylik va zamonaviylik uyg'unligida tahlil etishi bilan ajralib turadi. Olim ilmiy merosida badiiy ijod va ijodkor tabiati masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Yoqubov ijodkorni o'z davrining mahsuli sifatida talqin etadi va badiiy asarni jamiyat hayoti, ijtimoiy-siyosiy muhit hamda estetik qarashlar bilan uzviy bog'liq holda o'rganadi.

Homil Yoqubovning ilmiy faoliyati XX asrning 20-30-yillarida boshlanib, dastlab adabiy tanqid va taqriz janrlarida namoyon bo'ladi. Uning ilk maqolalaridan biri "Oybek va uning she'rlari" (1929) bo'lib, unda yosh ijodkor ijodi tahlil qilinadi. Keyingi yillarda olim turli janrlarda maqola va tadqiqotlar yaratib, o'zbek adabiyotining rivojlanish jarayonini izchil kuzatadi. U yozuvchi va shoirlar ijodini o'rganishda ularning individual uslubi, g'oyaviy yo'nalishi hamda badiiy mahoratini asosiy mezon sifatida belgilaydi.

Yoqubov ilmiy faoliyatida mumtoz adabiyot, ayniqsa Alisher Navoiy merosini o'rganish muhim o'rin tutadi. Olim adabiy meros va an'ana tushunchalarini nazariy jihatdan asoslab beradi. Uning fikricha, adabiy meros - bu o'tmish ijodkorlarining asarlarini yig'ish, nashr etish va o'rganish jarayonidir, an'ana esa ana shu merosni ijodiy o'zlashtirish va yangi bosqichda rivojlantirishni anglatadi. Bu qarash adabiyotshunoslikda muhim metodologik yondashuv sifatida e'tirof etiladi. Yoqubov Navoiy an'analari zamonaviy o'zbek adabiyotida turli shakllarda davom etayotganini ta'kidlaydi. Xususan, Navoiy asarlarini sahnalashtirish, uning obrazini yaratish hamda gumanistik g'oyalarini rivojlantirish orqali bu an'analarda davom ettiriladi.

Olim Navoiy obrazining badiiy talqiniga alohida e'tibor qaratadi. XX asr o'zbek adabiyotida bu obraz keng aks etgan bo'lib, ayniqsa Oybek ijodida mukammal badiiy ifodasini topgan. Yoqubov Oybekning "Navoiy" romanini tahlil qilar ekan, unda tarixiylik va badiiylik uyg'unligi, obrazning ichki kechinmalar orqali ochilishi, realizm prinsiplariga amal qilinishi kabi jihatlarni alohida ta'kidlaydi. Shuningdek, Maqsd Shayxzoda asarlarida ham Navoiy obrazining o'ziga xos talqini mavjud bo'lib, unda shoirning insonparvarlik g'oyalari va ma'naviy olami aks ettiriladi.

Homil Yoqubov Zahiriddin Muhammad Bobur ijodini o'rganishga ham katta hissa qo'shgan. U Boburni nafaqat davlat arbobi, balki yirik adib, tarixchi va olim sifatida baholaydi. "Boburnoma" asarini tahlil etar ekan, uning tarixiy, badiiy va ilmiy ahamiyatini yuksak baholaydi. Yoqubov Bobur ijodini o'rganishda ayrim g'arbiy va rus sharqshunoslari tomonidan yo'l qo'yilgan metodologik xatolarga e'tibor qaratib, Bobur merosini o'zbek adabiyoti va madaniyati kontekstida baholash zarurligini ta'kidlaydi. Olimning Bobur haqidagi maqolalarida uning hayoti, ijod yo'li va ichki kechinmalari xronologik asosda tahlil etiladi.

Homil Yoqubov ilmiy faoliyatining muhim qismi Oybek ijodini o'rganish bilan bog'liq. Olim Oybek asarlarini g'oyaviylik va badiiylik birligi asosida tahlil qiladi. Uning "Oybek", "G'oyaviylik va mahorat", "Adibning mahorati" kabi

monografiyalarida yozuvchi ijodining yetakchi xususiyatlari chuqur yoritilgan. Yoqubov Oybek lirikasini o'rganishda shoirning ichki kechinmalari, ijtimoiy voqelik bilan bog'liqligi, obrazlarning badiiy mukammalligi kabi jihatlar alohida e'tibor qaratadi. Uning fikricha, Oybek ijodida realizm, lirizm va tarixiylik uyg'un holda namoyon bo'ladi.

Yoqubov ijodida badiiy ijod va ijodkor tabiati masalasi markaziy o'rinlardan birini egallaydi. Olim ijodkor shaxsiyatini uning dunyoqarashi, ijtimoiy pozitsiyasi va estetik ideallari orqali belgilaydi. Uning ta'kidlashicha, badiiy asarning qiymati uning g'oyaviyligi, obrazlilik va estetik ta'sir kuchi bilan belgilanadi. Shu bois Yoqubov har bir ijodkor asarini tahlil etishda mazmun va shakl birligiga alohida e'tibor qaratadi.

Xulosa qilib aytganda, Homil Yoqubov o'zbek adabiyotshunosligining rivojiga katta hissa qo'shgan, mumtoz va zamonaviy adabiyot o'rtasida ilmiy bog'liqlikni ta'minlagan yirik olimdir. Uning ilmiy qarashlari badiiy tafakkur, ijodkor tabiati va adabiy jarayonni o'rganishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Yoqubovning Navoiy, Bobur va Oybek ijodiga oid tadqiqotlari bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Munaqqid shoir ijodidagi sof hayajon va tuyg'ularning ijtimoiy hayot voqeliklaridan uzilgan holda tasvirlanishini va natijada asarda tushkinlik kayfiyati xukmronligi kuzatilishini aytib o'tadi. "Shunisi xarakterliki, Oybekning ilk ijodidagi bu tushkinlik kayfiyati vaqtinchalik, o'tkinchi xarakterga ega edi. Shoirning g'amgin, ma'yusona she'rlarining obrazlari to'qilmasiga kelajakka ishonch motivlari oralaydi."⁷⁴ Munaqqid nazdida shoir adabiy jarayonda o'sib, asarlari badiiy jihatdan yuksalib boradi. "Tuyg'ular" to'plamidan o'rin olgan she'rlarda munaqqid nazdida faktlar va sezgilar bir - biridan birmuncha ajralgan holda tasvirlanadi. Qirqdan ortiqroq, ya'ni 43 ta she'rni o'z ichiga olgan bu to'plamda "Yer kimniki", "Yo'qsullar so'zi", "Ishchiga", "O'zgarish to'lqinlari", "Uyg'on" kabi she'rlarida ijtimoiy - siyosiy hayotda o'zgarishlarga intilgan inson motivini ko'radi. H.Yoqubov Oybekning ilk ijodidagi bu kabi qarama - qarshiliklarni davr bilan bog'laydi. "Zotan, u vaqtlarda O'zbekiston voqeligining o'zi hali ziddiyatli edi."⁷⁵

Homil Yoqubov Oybek ijodining dastlabki davrlaridanoq o'zbek adabiyoti she'riy tizimida yangi so'z aytishga ma'lum yangilik kiritishga harakat qilganligini ta'kidlaydi. "Oybek shu shogirdlik mashqlaridayoq o'zbek poeziyasida lirika janrining ayrim komponentlarini shakllantirishga harakat qiladi. Bu yerda gap faqat barmoq vaznining eng yengil va o'ynoqi turlarini, ohangdor ritmik usullar va qofiya sistemasini qayta ishlash ustida bormayotir, balki shoirning o'z tasavvurlarini, hali

⁷⁴ Qarang o'sha manba. 11-bet

⁷⁵ Yoqubov Homil. Oybek lirikasida g'oyaviylik va mahorat. Toshkent, O'zbekiston SSR fanlar Akademiyasi nashriyoti, 1963 y. 14 - bet.

toza tobiga yetmagan bo'lsada, "o'z" bo'yoqlarini she'riyatga qo'shishi ustida ham borayotir.⁷⁶ Munaqqid Oybek lirikasi va davr she'riyati haqida fikr bildirar ekan 20-yillarda ancha avj olgan didaktik va ritorik poeziyada yetishmay kelgan fikr tilida "ifodalab bo'lmaydigan" sezgilar, oxirigacha fahmlab yetilmagan kayfiyat va holatlarni, hatto she'rning ohangiga singigan tuyg'ularni shoir ijodida aks etganini ta'kidlaydi. "U obrazning sub'ektivlashgan, hayajon qo'zg'atuvchi qirralarini alohida bo'rttiradi, "ohangdorlik"ka, "tovushlarning jarangdorligi"ga, "soz"ga alohida urg'u beradi, she'rning "allalovchi", "maftun etuvchi" shirasini qiyomiga keltirishga, "musiqiycha obraz" yaratishga urindi, zotan, o'zining dastlabki she'riy to'plamlaridan birinchisini "Tuyg'ular", ikkinchisini "Ko'ngil naylari" deb atagani bejiz emas."⁷⁷ Munaqqid Oybek lirik asarlarida hayot qaynashlari shoir ichki tuyg'ulariga hamohang tasvirlanganligiga ishora qiladi. U Oybek lirikasini o'rganar ekan, shoirning sermahsul ijodini yuksak baholaydi. Uning she'rlaridagi tuyg'u - kechinmalarning o'ziga xosligi, davr va zamona ruhining badiiy ijodda aks ettirilganligiga alohida e'tibor beradi. Oybekning ilk ijodidan, to yetuk shoir sifatida shakllanishigacha bo'lgan jarayonlarni kuzatib, muayyan xulosalarini ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yoqubov H. Saylanma. - Toshkent: Fan, 1983.
2. Yoqubov H. G'afur G'ulom hayoti va ijodi. - Toshkent, 1959.
3. Yoqubov H. Oybek. - Toshkent, 1959.
4. Yoqubov H. G'oyaviylik va mahorat. - Toshkent, 1963.
5. Yoqubov H. Adibning mahorati. - Toshkent, 1966.
6. Oybek. Navoiy. - Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot.
7. Shayxzoda M. Tanlangan asarlar. - Toshkent.
8. Qayumov L. Adabiyot allomasi. - Toshkent.
9. Hayitmetov A. Navoiy lirikasi. - Toshkent, 1961.
10. Sharafiddinov O. Adabiyot nazariyasi masalalari. - Toshkent.

⁷⁶ "Tuyg'ular" kitobiga kirgan she'rlarining hammasi deyarli Navoiy nomidagi o'zbek ta'lim - tarbiya texnikumida chiqadigan, Oybek muharrirlik qilgan "Tong yulduzi" devoriy gazetasida bosilgan edi. H.Yoqubov. Oybek lirikasida g'oyaviylik va mahorat. Toshkent, O'zbekiston SSR fanlar Akademiyasi nashriyoti, 1963 y. 10 – bet.

⁷⁷ "Tuyg'ular" to'plamiga kiritilgan 43 she'rdan eng ko'pi sakkiz (14 she'r), yeti (11 she'r), besh (8 she'r) bo'g'inlik vaznlarda, 5 she'r 11 bo'g'inlik vaznda, qolgan 5 she'r (bittadan) 6,9,10,12 bo'g'inlik va erkin vaznlarda yozilgan. H.Yoqubov. Oybek lirikasida g'oyaviylik va mahorat. Toshkent, O'zbekiston SSR fanlar Akademiyasi nashriyoti, 1963 y. 10 – bet.